

Príbeh letca F/O Jamesa M. Kirchhoffa očami Martina Kýšku

Peter Podolan

Po pomerne dlhom čase sa na svetlo dostávajú polozabudnuté príbehy z doby 2. svetovej vojny. Výhodou je dozaista i fakt, že dnes zverejneniu mnohých informácií už nevadia ideologické bariéry, tak ako to bolo pri spracovaní v 20. storočí. Isté témy a príbehy sa totiž preto dostali do pozadia. Takými boli i príbehy zostrelených amerických letcov bombardovacích perutí, ktorí sa ocitli na území Slovenska. Tragický príbeh Jamesa M. Kirchhoffa je len jedným z nich. K príbehu sa vraciame podrobnejšie, aby sme do neho mohli objektívnejšie zasadiť informácie Martina Kýšku (1917 – 1997), ktorý bol pri ukrývaní s Kirchhoffom v kontakte.¹ Pretože je jeho výpoveď pomerne stručná, rozhodli sme sa o doplnenie a zhrnutie všetkých dostupných informácií o prípade. Postavy príbehu sa totiž odhaľovali iba postupne...

Dňa 20. novembra 1944 (pondelok) dostala 459. bombardovacia skupina 15. USAAF (15. letecká armáda USA) kvôli zlému počasiu nad primárnym cieľom (Blechhammer, dnes v Poľsku) ako náhradný cieľ 152. misie zoraďovaciu stanicu v Hodoníne.² Vyštartovali z Talianska zo základne Guilia (asi 6 km severovýchodne od mesta Cerignola) v Apúlii.³ Jednému zo strojov typu Consolidated B-24 Liberator⁴ (B-24J-10-FO 42-51772 z 759. BS s prezývkou Gen⁵), pilotovanému poručikom Ernestom Applebym, začal v oblasti Viedne neočakávane horieť jeden z motorov (č. 2). Aj keď sa názory na presný dôvod požiaru rôznia, pravdepodobne bol spojený so zásahom nepriateľskej protiletadlovej obrany.⁶ Bombardér

¹ V edícii ponúkame informácie zo skoršej výpovede M. Kýšku z 80. rokov 20. storočia (I.), ktorú možno nájsť v práci VARSÍK, Milan. *Nepokorená Javorina*. Pravda : 1982, s. 275-277. [ďalej iba *Výpoveď M. Kýšku*] ako aj doteraz nepublikovanú verziu z listu M. Kýšku Billovi Clintonovi z roku 1994 (II.). [ďalej iba *List M. Kýšku*]

² KAŠŠÁK, Peter – HRODEGH, Dominik. *Konečná zastávka Slovensko! Letecké aktivity a osudy posádok 15. USAAF zostrelených nad územím Slovenska v rokoch 1944-1945*. Bratislava : Klub priateľov vojenskej histórie, 2007, s. 148.

³ Podrobnejšie *Abandoned, Forgotten & Little Known Airfields in Europe. Guilia*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.forgottenairfields.com/italy/apulia/foggia/guilia-s564.html>>; pozri aj mapu v KAŠŠÁK – HRODEGH, ref. 2, s. 11.

⁴ Bližšie napr. ST. JOHN, Phillip A. *The Liberator Legend. The Plane – the People*. Paducah : Turner Publishing Company, 1990.

⁵ FRAŇOVÁ, Ludmila – HRABOVSKÁ, Oľga (ed.). *Lubina 1392-1992-2002*. Lubina : Obec Lubina, 2002, s. 45.

⁶ Jeden z autentických zdrojov (G. C. Lance) hovorí o zásahu stíhačkou. Pozri poznámku č. 20. Ďalší autentický zdroj (O. M. Sullivan) hovoril svojim záchrancom o prehriatí motorov: „Začali vynechávať dva motory [zlý preklad či pochopenie? – motor č. 2], prehrievali sa. Kapitán chcel lietadlo zachrániť, preto vraj poslal ktoréhosi člena posádky, aby sa pokúsil poruchu odstrániť. Lenže márne, nič nepomohlo. Veliteľ dal na poslednú chvíľu príkaz opustiť lietadlo...“ Svedectvo Jána Ušiaka, citované podľa VARSÍK, ref. 1, s. 187-188. Iný (sekundárny) zdroj hovorí o zásahu „flakom“. *November 20, 1944, 459. Bomb Group / 759. Bomb Squadron, Mission No.152: Hodonin railroad station, Czech, B-24J-10-FO 42-51772 Gen*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.airwarsk.sk/turaluka.html>> O protiletadlovej obrane oblasti pozri bližšie KAŠŠÁK – HRODEGH, ref. 2, s. 13-20.

vypadol z formácie a ani letovými manévrami sa nepodarilo motor uhasiť. Lietadlo malo konštrukčne pomerne chýlostivý palivový systém. Horiace úlomky motora navyše zapálili zadnú časť trupu, preto pilot vydal rozkaz opustiť stroj na padákoch.⁷ Úspešne sa to podarilo deviatim členom posádky. „*Počnúc od Matejovca sme videli zoskoky osádky. Lietadlo za Poliankou vzbĺklo, U Babiarov explodovalo a zvyšok narazil U Šimkov do stodoly, ktorá zhorela.*“⁸ Horiaci stroj sa rozpadol vo vzduchu na dva kusy a napokon spadol a explodoval pri osade U Šimkov v katastri Turej Lúky, južne od Myjavy.⁹ Podľa myjavskej kroniky „*Krídlo s dvoma motormi padlo po pravej strane hradskej Myjava–Brezová na kopanicu U Šimkov na stodolu, ktorá do základov zhorela. Druhá časť padla na druhú stranu, vľavo, asi dvesto metrov do poľa... [...] Z občanov ako zázrakom nebol nik zranený. Pyrotechnici 25. t. m. odpálili bomby, ktoré neexplodovali...*“¹⁰ Prvý pilot 2nd Lt. Ernest Appleby zahynul v troskách lietadla,¹¹ rádiooperátor Gaylord C. Lance padol do zajatia (neskôr bol oslobodený)¹² a ostatných členov posádky našli a ukryli domáci obyvatelia.¹³ Ďalej sa budeme zaoberať iba osudom bombometčíka F/O Jamesa Morse Kirchhoffa (1924 – 1944).

Narodil sa 30. júla 1924 v meste Maquoketa v štáte Iowa v rodine Eduarda a Hazel (r. Morse) Kirchhoffovcov.¹⁴ Mal bratov Roberta¹⁵ a Wiliama a sestru Lois Ann. Maturoval v roku 1941 a zapísal sa na Wiskonsinskú univerzitu (University of Wisconsin), kde študoval

⁷ Pozri svedectvo O. M. Sullivena, poznámka č. 6. Podľa výpovede očitého svedka Jána Ušiaka: „*V tom vidíme, že jedno lietadlo začalo dymiť a viditeľne zaostávať za ostatnými. Pozerali sme a zazdalo sa nám, že je to niekde medzi Hliníkmi a Pokryvníkmi, ako sa ide na Polianku. Zrazu vidíme bodky, jedna druhá, tretia a hneď nad nimi biele kupoly padákov.*“ Podobne spomínal Štefan Čúvala v rámci partizánskej skupiny: „*Hneď po popoludní spozorovala naša hliadka od Polianky, že jedno lietadlo opustilo zostavu, nápadne pokleslo a z priestoru Krajné zabočilo smerom na Matejovec a Polianku. Počnúc od Matejovca sme videli zoskoky osádky. [...] ...dĺžkový rozptyl zoskoku bol takmer štyri kilometre.*“ Citované podľa VARSÍK, ref. 1, s. 185, 188.

⁸ Svedectvo Štefana Čúvalu. *Tamže*, s. 188.

⁹ Podrobnejšie KAŠŠÁK – HRODEGH, ref. 2, s. 148.

¹⁰ Citované podľa VARSÍK, ref. 1, s. 184-185. Pilot teda nestihol ani odhodiť bomby pre zníženie rizika prípadného núdzového pristania.

¹¹ Pozri *Individual Casualty Questionnaire, Ernest Appleby Jr.* (fotokópia) [online] Dostupné na internete: <http://www.459bg.org/documents/Appleby_CasualtyInformation.pdf> Z dokumentu nie je jasné, kto odpovedal na otázky vo formulári.

¹² VARSÍK, ref. 1, s. 184.

¹³ O ich osudoch pozri *Tamže*, s. 188-189, 194-199; FRAŇOVÁ– HRABOVSKÁ, ref. 5, s. 45; KAŠŠÁK – HRODEGH, ref. 2, s. 148-149, 200, 202. Pozri aj dokumentárny film *Neznámi hrdinovia* (Dušan Hudec, 2014).

¹⁴ Údaje o rodine podľa sčítania v roku 1930 pozri [online] Dostupné na internete: <<https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:XMJJ-LNN>> / „*United States Census, 1930*“ (ED) District: 0014, Sheet Number and Letter: 2B, Household ID: 47, Line Number: 58, Affiliate Name: The U.S. National Archives and Records Administration (NARA), Affiliate Publication Number: T626, Affiliate Film Number: 660, GS Film number: 2340395, Digital Folder Number: 004584416, Image Number: 00285.

¹⁵ Krátky životopis/nekrológ: *Robert P. Kirchhoff.* [online] Dostupné na internete: <http://www.clintonherald.com/obituaries/robert-p-kirchhoff/article_6fc30114-120b-5106-bed9-d21843c153f4.html> Narodil sa v roku 1922, tiež prerušil štúdium na štátnej univerzite v Iowe a zúčastnil sa bojov 2. svetovej vojny. Zomrel v roku 2007.

necelý rok „slobodné umenia“. ¹⁶ Stihol sa zasnúbiť a poznáme aj meno jeho snúbenice – Miriam. ¹⁷ Školu opustil a vo februári 1942 dobrovoľne vstúpil do armády USA. Prešiel leteckým výcvikom, v máji 1944 bol vyradený v hodnosti poručíka letectva (F/O) a stal sa (Military Occupational Specialty (MOS)) bombometčikom. V októbri 1944 ho prideliť na základňu Foggia v Taliansku. ¹⁸

Zaujímavé sú v tomto ohľade osudu letu americké vojenské formuláre „Casualty Report“ (Správa o obetiach), ktoré vznikli najmä krátko po skončení vojny. Obsahujú iba kusé, no zaujímavé informácie, pričom po skutočných udalostiach americká vojenská administratíva zrejme ďalej nepátrala. Najprv je to pôvodná Missing Air Crew Report (MACR) 9945 (Správa o nezvestných členoch posádky lietadla) z 22. novembra 1944, z ktorej je možné zistiť podrobnosti o stroji, jeho príslušnosti, základni, pôvodnom cieľi misie a nezvestných členoch posádky. ¹⁹ Ďalšia správa/dotazník (strojopis), dostupná iba neúplne, evidentne mapovala osudy celej posádky Applebyho stroja. Obsahuje nasledujúce informácie k osobe J. M. Kirchhoffa:

„a. James Kirchhoff, F/O [hodnosť Flight Officer],

ASN [sériové číslo lietadla] *neznáme* [perom dopísané: 9945]

b. Bombometčik.

c. 759. bombardovacia peruť, 459. bombardovacia skupina, 15. letecká armáda

d. 20. november 1944.

e. Myjava, Československo

f. Lietadlo bolo napadnuté nepriateľskými stíhačmi a motor začal horieť. Lietadlo sa vymklo kontrole a pilot dal rozkaz vyskočiť. Menovaný vyskočil a podľa informácií z dopočutia bol zajatý Nemcami. Bol oslobodený partizánmi a neskôr znovu zajatý Nemcami. Nemcami bol zastrelený kvôli civilnému oblečeniu 28. decembra 1944. ²⁰

¹⁶ „Exaknejšia“ informácia, že študoval filozofiu, môže byť iba nepresným prekladom. O presnom odbore štúdia teda nevieme.

¹⁷ FRAŇOVÁ, Ľudmila – HRABOVSKÁ, Oľga – OSTROVSKÝ, Milan. *Lubina vo vojnových príbehoch*. Nové Mesto nad Váhom : Mestský úrad, 2013, s. 183.

¹⁸ FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ, ref. 5, s. 46; KAŠŠÁK – HRODEGH, ref. 2, s. 201.

¹⁹ *Missing Air Crew Report (MACR) 9945* (fotokópia) [online] Dostupné na internete: <http://www.459bg.org/macr/MACR%209945_02.pdf>

²⁰ „a. James Kirchhoff, F/O [Flight Officer], ASN [Aircraft Serial (tail) Number?] *unknown* [perom dopísané: 9945] b. Bombardier. c. 759 Bomb Squadron, 459 Bomb Group, 15th Air Force d. 20 November 1944. e. Myjava, Czechoslovakia f. Plane attacked by enemy fighters and engine caught on fire. Aircraft went out of control and pilot gave orders to jump. Subject jumped and heresay [!] information is that he was captured by Germans. He was liberated by Partisans and later on recaptured by Germans and was shot by Germans for wearing civilian clothes on 28 December 1944.“ Otázky/kolónky formulára si je možné ľahko domyslieť. Na otázky vo formulári zrejme odpovedal Sgt. Gaylord C. Lance. *Casualty Report* (fotokópia, neúplné). [online] Dostupné na internete: <http://www.459bg.org/documents/Kirchhoff_CasualtyInformation.pdf>

Posledným americkým prameňom je Casualty Interrogation Report for Adjutant General's Office (Správa vypočutia o obetiach pre úrad pobočníka generality) o J. M. Kirchhoffovi zo 16. októbra 1945 podľa výpovede Cpl. Lawrencea Cardwella, Jr. Tu sa ako miesto smrti nesprávne uvádza „Tirnava, Czechoslovakia“, teda Trnava. Zásadnejšie sú informácie z dopyčutia: „*Od ilegálneho hnutia som sa dozvedel, že F/O Kirchhoff bol vyzdvihnutý nemeckými vojakmi a uväznený v malom väzení blízko miesta, kde zoskočil. Partizáni sa tej noci vlámali do väzenia, zabili strážu a odviekli F/O Kirchhoffa. Cez ilegálne hnutie som buď 18. decembra, alebo okolo tohto dátumu dostal list o stave F/O Kirchhoffa, že si zlomil nohu, ktorú mu napravili. Mimo toho bol evidentne v dobrom zdravotnom stave. Dostal som list od pani Emílie Šimekovej, Brezová pod Bradlom, Československo, približne 30. septembra 1945. V tomto liste, ktorý nemám na tejto základni, uvádza, že F/O Kirchhoff bol popravený spolu s dvoma partizánmi Gestapom, potom čo bol mučený kvôli podozreniu z aktivít s partizánmi. Verím, že F/O Kirchhoff bol zajatý Gestapom počas týždňa od 25. decembra 1944. List od pani Šimekovej tiež uvádza, že po exhumácii tiel sa konal štátny pohreb na Starej Turej, Československo. Doma mám oznam o pohrebe v slovenčine.*“²¹ Americké dokumenty obsahujú početné nepresnosti, zachytávali informácie z dopyčutia, avšak pre svoju autenticitu sú stále zaujímavé a cenné.

Udalosti sa nevyhli ani staršie slovenské práce, ktoré sa však sústredili iba na poslednú fázu pobytu Kirchhoffa, jeho zajatie a následnú popravu v Trenčíne: „*Na základe takéhoto udania zatkli v Starej Turej učiteľa Stanislava Hlubockého, ktorý ukrýval svojho švagra učiteľa Ondreja Chorváta, partizána, ktorý bojoval v skupine Jegorova (chorý sa vrátil z hôr, aby sa liečil) a amerického letca Jamesa Kirchhoffa. Všetkých troch gestapo zavraždilo v Trenčíne na Brezine 28. decembra 1944. Po oslobodení ich po exhumácii previezli do Starej*

²¹ „*HEARSAY INFORMATION: From the underground I learned that F/O Kirchhoff was picked up by German soldiers and taken to small jail near the place where he had bailed out. The partisans broke into the jail that night, killed the guards, and kidnapped F/O Kirchhoff. Through the underground, on or about 18. December 1944, I received a letter from F/O Kirchhoff stating that he had broken his leg which had been set. Other than that, he was apparently in good health. I received a letter from Mrs. Emily Simek, Brezova Pod Bradlow, Czechoslovakia, on approximately 30 September 1945. In here letter, which I do not have at this station, she stated, that F/O Kirchhoff had been executed, along with two partisans, by the Gestapo after having been tortured because of suspected activities with partisans. I believe that F/O Kirchhoff was captured by the Gestapo during the week of 25 December 1944. The letter from Mrs Simek also states that a State Funeral was hold at Stara Tura, Czechoslovakia, after the bodies had been exhumed. I have the notice of the funeral, which is written in Slavic, at home.*“ *Casualty Interrogation Report for Adjutant General's Office, J. M. Kirchhoff.* [online] Dostupné na internete: <http://www.459bg.org/documents/Kirchhoff_CasualtyInformation.pdf; <http://www.459bg.org/documents/Page%208.pdf>> Nepodarilo sa overiť informáciu o zlomenej (vytknutej?) nohe (?) Kirchhoffa. Tu je veľmi pravdepodobní viacnásobná kontaminácia spomienok osudmi iných účastníkov. Z členov posádky si zlomil ruku Owen M. Sullivan a Gaylord C. Lance. Práve Lance bol zajatý, odvezený do nemocnice v Piešťanoch, odkiaľ ho oslobodili slovenskí partizáni. VARSÍK, ref. 1, s. 184-186.

*Turej a dôstojne pochovali.*²² V podobnom duchu vypovedá *Kronika Starej Turej*: „V novembri a decembri 1944 je na Starej Turej a jej kopaniciach ubytovaných mnoho vojakov Vlasovovej armády. Po potlačení Slovenského národného povstania sa do Starej Turej vrátil učiteľ Ondrej Chorvát a ukrýval sa u svojho švagra Stanislava Hlubockého, kde bol skrytý aj americký letec Kirchhof. Dňa 16. decembra nemecké gestapo obidvoch odvieklo do Nového Mesta, potom do Trenčína, tam ich aj so Stanom Hlubockým popravili a zahrabali do masového hrobu.“²³ Ďalšie práce ponúkajú iba informáciu o smrti amerického letca, bez podrobností.²⁴

Vrcholom tejto línie prác vydaných v rokoch 1945 – 1989 bol text z roku 1989: „Koncom novembra havarovalo pri Myjave americké lietadlo. Posádka vyskočila z horiaceho stroja. James Kirchhoff, 21-ročný člen posádky sa ukrýval najskôr na krajnianskych kopaniciach, a potom – v decembri 1944 – v rodine vlasteneckého učiteľa Stanislava Hlubockého v Starej Turej. Žil tam pod cudzím menom a vydával sa za hluchonemého. V dome u Hlubockých sa v decembri liečil zo zranenia a omrzlín učiteľ-partizán Ondrej Chorvát, brat manželky Stanislava Hlubockého. Priviezli ho domov z Ponitria. Je neveriteľné, že sa našli zradcovia, ktorí po vyhlásení trestu smrti za ukrývanie partizánov udali skrýšu amerického pilota a slovenského partizána. Gardisti s gestapákmi odviekli 16. decembra 1944 z domu Hlubockých Ondreja Chorváta a Jamesa Kirchhoffa. O týždeň neskôr, 23. decembra, zatkli aj Stanislava Hlubockého. Všetkých troch fašisti zavraždili

²² ŠTUKOVSKÝ, Štefan. *Pod zástavou cti. Sprievodca k pamätníku na vrchu Roh*. Trenčín : Okresný výbor Sväzu protifašistických bojovníkov v Trenčíne, 1967, s. 59.

²³ ÚRADNÍČEK, Dušan. *Kronika Starej Turej*. (Prepis), s. 105. [online] Dostupné na internete: <http://www.staratura.sk/resources/File/kronika_starej_turej_dr_dusan_uradnicek.pdf> Nezisťovali sme, v akom období bol urobený predmetný zápis. Alternatívne z kroniky obce Stará Turá (evidentne iná kronika než citovaná vyššie!): „...vianočné ticho bolo prerušené udalosťou, ktorá sa zbehla okolo rodiny Chorvátech a Hlubockých. Dňa 10. decembra vrátil sa domov Ondrej Chorvát, učiteľ, ktorý ako partizán odišiel koncom augusta do Banskej Bystrice. Prišiel po veľkých strádaniach s podlomeným zdravím a veľkými omrzlinami po celom tele a chcel sa liečiť doma u svojej matky. Táto ukrývala jedného amerického letca, ktorý sa zachránil z horiaceho lietadla. Dosiaľ nezistený zradca udal túto rodinu, že Ondrej Chorvát, tridsaťštyriročný sa vrátil domov. Malo to katastrofálne následky. Dňa 16. decembra 1944 ho prišli gestapáci s gardistami zatknúť. Nepomohli žiadne prosby, že leží v horúčke a má omrznuté nohy, stiahli ho z postele. S ním aj amerického letca, dvadsaťjedenročného Jamesa Kirchhoffa. Po týždni, 23. decembra, prišli i po Stanislava Hlubockého, otca piatich detí, švagra Ondreja Chorváta...“ Citované podľa VARSÍK, ref. 1, s. 266. Nezisťovali sme, v akom období bol urobený predmetný zápis.

²⁴ ČERVENÁK, Ján. *Boj ľudu v podjavorinskom kraji*. In *Tri desaťročia slobody. Trenčiansky okres v Povstaní a od oslobodenia po súčasnosť*. Trenčín : Ideologická komisia KSS a Trenčianske múzeum v Trenčíne, 1975, s. 17; HALAJ, Dušan (ed.). *Fašistické represálie na Slovensku*. 2. vydanie. Bratislava : Obzor, 1990, s. 92; KAMENEC, Ivan. *Trenčín v rokoch 1938-1945. Politický a spoločenský vývin*. In ŠIŠMIŠ, Milan (ed.). *Trenčín. Vlastivedná monografia 2*. Bratislava : Alta-press, 1997, s. 36; TOMAŠUĽA, Milan R. *Vtedy pod Javorinou*. Bratislava : Vlastným nákladom, 1995, s. 24.

*v trenčianskej Brezine. O týchto posledných dňoch života podáva svedectvo denníček hrdinu Stanislava Hlubockého.*²⁵

V období trvania vlády socialistického režimu to ani inak nemohlo byť, pretože jedna z postáv tohto príbehu mala s režimom „zlé“ vzťahy a z dejín bola de facto vymazaná. Išlo o Pavla Haruštiaka (1922 – 1951), ktorý bol po ilegálnom opustení územia Československa v roku 1950 zastrelený v Petržalke 27. júna 1951, keď sa vrátil po manželku.²⁶ Napriek tomu v roku 1988 vyšla „historicko-publicistická“ práca Milana Varsika, ktorá bola výnimočná v mnohých ohľadoch. Bola to najmä komplexnosť spracovania príbehu, ktorú (napriek minoritným nepresnostiam) ďalšie práce nie celkom uspokojivo dosiahli až o desaťročia neskôr. Výrazným prínosom práce bolo spracovanie „orálnej histórie“, rozprávania priamych účastníkov a svedkov udalostí. Hoci metodologicky nemohlo ísť o exaktné naplnenie tohto historiografického prístupu, zásadné bolo autentické podanie informácií. Tie sú dnes cennejšie už len kvôli faktu, že podobný výskum v súčasnosti nie je možný. Varsik sa pioniersky venoval príbehom viacerých amerických letcov, pre nás boli prínosné informácie o členoch letu poručíka Applebyho – O. M. Sullivana a J. M. Kirchhoffa.²⁷ Hoci venoval americkým letcom veľa priestoru, v prípade príbehu Kirchhoffa sa rovnako ako už vyššie zmienené práce zamerail viac na tragédiu O. Chorváta a S. Hlubockého. Toto nastavenie bolo pre slovenské práce nakoniec logické.

Je škoda, že publikované zistenia Varsika v dostatočnej miere nerefletovali neskoršie práce a nadviazali skôr na predchádzajúcu líniu kusých informácií. Príbeh tak začali paralelne spracovávať od nuly. Ešte stručnú informáciu obsahuje publikácia o obci Lubina z roku 1992: *„Vráťme sa ešte k partizánovi, ktorého meno sa mihlo v rozprávaní dr. Placáka o cetunskom boji. Pri Uhrovi a Jakubíkovi sa pohybuje Pavel Haruštiak z Podkozincov, syn spomínaného legionára z I. svetovej vojny. Osud ho ušetril smrťacích nemeckých či gardistických guliet. Priviedol mu do cesty tragickú postavu amerického letca, ktorý začiatkom novembra 1944 vyskočil z horiaceho lietadla na myjavských kopaniciach. Bolo ho treba spoľahlivo ukrývať a Pavel Haruštiak zabezpečil pre neho jeden z prvých úkrytov – doma v Podkozinciach. Výrečným dokumentom je fotografia oboch mladých mužov – usmiatych, napohľad bezstarostných. James Kirchhoff sa dostal do rúk gestapa v ďalšom svojom úkryte na Starej*

²⁵ SÚPKOVÁ, Jarmila – MARTÁK, Dušan. *Podjavorinský kraj v Slovenskom národnom povstaní*. Bratislava : Tatran, 1989, s. 52-53.

²⁶ Viac o P. Haruštiakovi pozri v FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ – OSTROVSKÝ, ref. 17, s. 177-184. Pozri aj príbeh „Pavel“ v cykle hraných minidokumentov „*Moje povstanie*“ [online] Dostupné na internete: <<http://www.mojepovstanie.sk/>> a dokumentárny film *Pavel Haruštiak: neznámy hrdina* (Marek Urban, 2011). Pôvodné podanie režimu, o Haruštiakovi ako zradcovi pozri VARSIK, ref. 1, s. 276.

²⁷ VARSIK, ref. 1. Kapitoly: *Volám sa Janko Bilik a Konali tak, ako učili*.

*Turej. Spolu s učiteľmi Ondrejom Chorvátom a Stanislavom Hlubockým zahynul v trenčianskej Brezine. Po vojne poslal do USA rodičom leteckú kombinézu a padák po ich synovi.*²⁸

Nevieme o presnom mieste zoskoku Kirchhoffa, ale výpovede Martina Kýšku sa dozvedáme, že to bolo nad Kostolným²⁹ a že parašutistu našiel ako prvý učiteľ tejto obce (zrejme Martin Harušiak³⁰). Tým, že Kirchhoff zoskočil ako prvý, sa oddelil od zvyšku posádky. Následne ho Pavel Harušiak previedol do svojho rodičovského domu na lubinských kopaniciach do Podkozínec, časti obce Lubina. Ukrývali ho tam na povale, resp. v hospodárskej časti domu.³¹ Súčasne či neskôr preniesol aj letcovo vybavenie (odev, obuv, padák), lebo neskôr tieto predmety preniesol zrejme z Podkozínec do Súše Kýška.³² Pretože Harušiak pôsobil ako partizánska spojka, neriskoval dlhší pobyt Kirchhoffa u seba, resp. svojich príbuzných a rozhodol sa mu nájsť nové útočisko. Tak sa dostal Kirchhoff do domu Kýškovcov v neďalekej osade Súš na staroturanských kopaniciach, kam ho mal na požiadanie P. Harušiaka odvieť M. Kýška. Tu sa mal ukrývať v komore, hoci často sedával v kuchyni a pozoroval domácich pri výrobe varešiek.³³ Strávil tu najväčšiu časť svojho pobytu na Slovensku, asi 2-3 týždne.³⁴ Kirchhoff sa naučil aj niekoľko slovenských slov, ale komunikovali zrejme hlavne posunkami. V tomto čase bol už zrejme v kontakte aj s ostatnými členmi posádky a miestnym odbojom. Rudolf Vrba (1924 – 2006)³⁵ si na to spomínal takto: *„Ja osobne som poznal len jedného zo zostrelených amerických letcov, a to Kirchhoffa. On totiž niekedy pozde na jeseň navštívil našu jednotku oblečený v civile. Zbraň nenosil, ale zostal s nami niekoľko dní, myslím bez zvláštnych dôvodov, snád' spoločenských. Vedel už niekoľko slov po slovensky. Ja som vedel po anglicky, tak sme sa kamarátili. Radil*

²⁸ FRAŇOVÁ, Ľudmila – HRABOVSKÁ, Oľga (ed.) *Lubina 1392-1992*. Lubina : Obecny úrad Lubina, 1992, s. 81; fotografia, s. 83. Rovnakú fotografiu pozri FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ – OSTROVSKÝ, ref. 17, s. 181; KAŠŠÁK – HRODEGH, ref. 2, s. 201.

²⁹ *List M. Kýšku*. Porovnaj vyššie zmienenú informáciu, že sa ukrýval na krajnianskych kopaniciach. SÚPKOVÁ – MARTÁK, ref. 25, s. 52; porovnaj VARSÍK, ref. 1, s. 275. Chotáre oboch obcí bezprostredne susedia. Iba veľmi široko možno hovoriť o myjavských kopaniciach.

³⁰ FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ, ref. 5, s. 46.

³¹ *Tamže*, s. 46.

³² *List M. Kýšku*; pozri aj *Výpoved' M. Kýšku*, s. 275.

³³ *Výpoved' M. Kýšku*, s. 275; FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ, ref. 5, s. 46.

³⁴ Podľa skoršej výpovede uvádzal Kýška dobu pobytu „asi dva týždne“, neskôr uvádzal „asi 3 týždne“. *Výpoved' M. Kýšku*, s. 275, 276; *List M. Kýšku*. S ohľadom na celkové trvanie pobytu J. M. Kirchhoffa na Slovensku na úteku (20. 11. – 16. 12. 1944) a ďalšiu časovú informáciu, že u Hlubockých potom strávil necelé 2 týždne, zrejme ide nie o týždne ako časové jednotky (teda 7 dní) ale jeho pobyt „počas“ dvoch resp. troch týždňov. Dátum 20. 11. 1944 pripadal na pondelok, zo Súše Kirchhoff odišiel v týždni 4. – 10. decembra (7 – 8.), aby tak strávil necelé dva týždne u Hlubockých na Starej Turej do 16. 12. 1944. Počítať treba aj s výjazdom k partizánom „na pár dní“ podľa svedectva R. Vrba. Pozri text k poznámke č. 36 a 44, 45, 48.

³⁵ Rudolf Vrba (Walter Rosenberg) a Alfréd Wetzler 7. 4. 1944 utiekli z Osvienčimu a spísali správu o tamojších pomeroch. V septembri 1944 sa Vrba pridol k partizánom, ktorí operovali v Bielych Karpatoch.

*som mu, aby zostal s nami ako partizán, že to bude predsa len bezpečnejšie ako medzi civilmi. Tam mu hrozí zrada od nasadených informátorov. On si nebol dostatočne vedomý nebezpečia nemeckej rozvedky a tajných tisovských sympatizantov. [Miloš] Uher mu dával možnosť zostať s jednotkou, on uvažoval o tom. Ale si myslel, že má práva amerického vojaka v zajatí, preto zbraň nenosil. Pamätám si ho ako vzdelaného a milého skromného človeka. Bohužiaľ, nedokázal si predstaviť nemeckú podlosť tej doby.*³⁶

Nie je isté, čo stálo za rozhodnutím presťahovať Kirchhoffa z pomerne bezpečného prostredia zapadnutej osady na Starú Turú, do miestneho centra, kde bola navyše stála nemecká posádka.³⁷ Úlohu zrejme zohrali obavy z príliš dlhého pobytu v jednom úkryte a možno i úvaha v zmysle „pod lampou je najväčšia tma“. Takto bolo možné úkryt na Starej Turej u rodiny Hlubočkých považovať za bezpečný, zvlášť ak ho mal využiť chorý Ondrej Chorvát (1910 – 1944), brat pani domu Bohuslavy Hlubočkej.³⁸ Kirchhoffa minimálne v tomto okamihu prezliekli do civilných šiat. Podľa spomienok M. Kýšku dostal Kirchhoff jeho vyšívajúcu košeľu ako súčasť miestneho kroja.³⁹ Rovnako ho vyfotografovali pre účely sfalšovania dokladu, ktorý mu vystavili na obecnom úrade na Starej Turej.⁴⁰ Ďalšie fotografie mali spomienkový charakter a tak sa striedavo s Kirchhoffom odfotografoval Haruštiak i Kýška.⁴¹ Krycia identita Kirchhoffa bola podľa jeho falošného dokladu „Ján Kulich“. Pretože hovoril anglicky a neovládal slovenčinu, mal sa tváriť, že je hluchonemý.⁴² Kýška mal Kirchhoffa priviesť na Starú Turú ako svojho príbuzného. Napriek tomu, že museli prejsť okolo troch nemeckých hliadok, sa transport podaril. „Ja som išiel vpredu, on za mnou po druhej strane cesty. [...] Najťažšie bolo okolo starobinca a mestskej strážnice. Tam boli

³⁶ FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ – OSTROVSKÝ, ref. 17, s. 182-183. Miloš Uher (1914 – 1945) bol veliteľom partizánskeho oddielu Hurban.

³⁷ Porovnaj svedectvo Gustáva Gavača: „Celé to vymyslel Pavel Haruštiak, keď som ho stretol, povedal som mu svoje, čo ste to vymysleli za hlúposť, v [Starej] Turej boli Nemci i gardisti. Keď ich zobrali, znovu som mu to pripomenul: ak sa im niečo stane, budeš mať toho Američana na svedomí. Vtedy sme ešte netušili takú hrôzu.“ Citované VARSÍK, ref. 1, s. 276.

³⁸ O O. Chorvátovi bližšie pozri *Tamže*, s. 269-270.

³⁹ List M. Kýšku, porovnaj aj *Výpoveď M. Kýšku*, s. 276.

⁴⁰ Pozri *Výpoveď M. Kýšku*, s. 276. Bližšie nešpecifikovaný doklad obsahoval tieto údaje: [vľavo] *Narodený(á) (deň, mesiac a rok) 4/III. 1923. v Lubine, okres: Nové Mesto n/Vahom, Stav: slobodny, Povolanie: robotnyk., Postava: stredna, Vlasy: gaštanove, Oči: modre, Nos: normalny, Zvl. Znaky: nema.* [vpravo] fotografia J. M. Kirchhoffa s odtlačkom pečiatky notárskeho úradu v Lubine, *vlastnoručný podpis (Ján Kulich)* a odtlačok prsta. *Doklad na meno Ján Kulich.* (fotokópia) In [FRAŇOVÁ, Ludmila – HRABOVSKÁ, Oľga (ed.)] *Lubina 1392-2006.* [CD-ROM] Nové Mesto nad Váhom? : Visgra, 2006. Lubina/ Vojny/ Americkí letci/ James Kirchhoff

⁴¹ Použili pri tom aparát M. Kýšku, ktorý si už nepamätal, kto ich fotografoval. *Výpoveď M. Kýšku*, s. 276. Obe tieto fotografie sa zachovali a boli zverejnené. Pozri poznámku č. 28 a FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ, ref. 5, s. 46. Fotografia na falošnom doklade ukazuje Kirchhoffa v rovnakom oblečení a určite vznikla pri rovnakej príležitosti. Pozri poznámku č. 40.

⁴² „...on po slovensky vedel akurát, daj mi chleba, daj mi vody, dobrý deň, dobrú noc a ešte desať či pätnásť slov.“ *Výpoveď M. Kýšku*, s. 276, 277.

nemecké hliadky, ale prešli sme bez problémov až k Hlubockým.“⁴³ Kirchhoff podľa informácií Bohuslavy Hlubockej prišiel do rodiny asi 2-3 dni pred príchodom Ondreja Chorváta (10. decembra 1944),⁴⁴ teda asi 7 – 8. decembra 1944. U Hlubockých sa potom ukrýval „ani nie dva týždne“.⁴⁵ Oboch ukrývaných umiestnili na povale domu, vedeli o nich iba dospelí rodiny – pred deťmi ich utajili.⁴⁶ Výhodou bolo, že pani Hlubocká hovorila po nemecky a trochu aj po anglicky.⁴⁷

Podľa tradície rodiny Hlubockých celkom neočakávane 16. decembra 1944 (sobota) zabúchala na dvere domu skupina asi desiatich mužov, jeden z nich bol príslušník gestapa, ostatní patrili zrejme k Pohotovostným oddielom Hlinkovej gardy. Nikto sa na nič nepýtal a zamierili priamo na povalu. Zasahujúci vedeli, že v prípade Chorváta ide o partizána (!). Akcia prebehla tak rýchlo, že sa nedalo nič robiť, pomôcť ukrývaným, či ich aspoň upovedomiť. B. Hlubocká a jej matka prosili, aby Chorváta nechali doma, lebo bol vážne chorý, no zhovievavosti sa nedočkali. Príslušník gestapa bol „milosrdnejší“, a pri pohľade na Chorváta usúdil, že čoskoro aj tak zomrie. Aktívnejší boli potom príslušníci Hlinkovej gardy, ktorí Chorváta v horúčke vyvliekli z postele. Pri tej príležitosti ich zaujal aj Kirchhoff, ktorého tiež odvedli – „henten hluchonemý tiež, ved' sa mi pozrieme, či je naozaj hluchonemý.“⁴⁸ Oboch ukrývaných gardisti a gestapo odviezli do väzenia v Novom Meste nad Váhom.⁴⁹ Tu ich ešte navštevovala B. Hlubocká, ktorá im za pomoci podplateného človeka donášala jedlo.⁵⁰ Otec rodiny, učiteľ Stanislav Hlubocký (1908 – 1944) vtedy nebol doma.

Podľa ústnych svedectiev, dostupnej literatúry a dokumentov sú dôvody vyzradenia a samotné udanie stále zahalené tajomstvom.⁵¹ Evidentný je podľa svedectiev rodiny Hlubockých fakt, že udanie sa týkalo O. Chorváta, keďže gestapo išlo naisto a pri tej

⁴³ *Výpoveď M. Kýšku*, s. 277.

⁴⁴ VARSÍK, ref. 1, s. 266, 265. Po dlhej ceste z obce Podhradie, na Hornej Nitre dorazili okolo polnoci.

⁴⁵ Exaktne asi 7-8. – 16. 12. 1944. Pozri poznámku č. 34.

⁴⁶ *Tamže*, s. 266.

⁴⁷ FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ – OSTROVSKÝ, ref. 17, s. 182. M. Kýška spomína iba nejakú pani, ktorá bývala pri Hlubockých (!) a ovládala anglický jazyk. *Výpoveď M. Kýšku*, s. 276.

⁴⁸ VARSÍK, ref. 1, s. 266-267.

⁴⁹ SÚPKOVÁ – MARTÁK, ref. 25, s. 52; pozri aj poznámku č. 23.

⁵⁰ VARSÍK, ref. 1, s. 267.

⁵¹ Ústna tradícia na Starej Turej hovorí, že za udaním stáli dve sestry katolíckeho vierovyznania, ktoré žili v susedstve a po skončení vojny „zmizli“. Túto informáciu uvádzame, nakoľko je hodná zaznamenania; avšak zrejme nebude možné doložiť jej pravdivosť, pôvodný zdroj a je možné, že kombinovala interkonfesionálnu nevráživosť v prostredí majority evanjelikov augsburského vyznania a presun niektorých obyvateľov, ktorí s kauzou nemuseli mať v skutočnosti nič spoločné.

príležitosti objavilo Kirchhoffa, pretože bývali „v izbe“ spolu. Toto podanie opakuje v neskoršom svedectve aj Kýška, hoci spomenul svoje obavy kvôli deťom v domácnosti.⁵²

V otázke ďalších udalostí sú isté nejasnosti. Podľa neskoršieho svedectva Kýšku Hlubocký o tri dni (v utorok?) dostal predvolanie gestapa pod hrozbou represálií voči celej rodine. Kýška sa s ním ešte stretol v kostole.⁵³ Keďže treba predpokladať, že sa tak udialo pri príležitosti evanjelickej pobožnosti a ak uvážime, že bol Hlubocký definitívne zaistený gestapom 23. decembra 1944 (sobota),⁵⁴ vychádza nedeľa bezprostredne po zaistení Kirchhoffa a Chorváta (17. decembra 1944). Treba tiež predpokladať, že sa Kýška obával o svoj život a tak sa po správe o zaistení Kirchhoffa rýchlo snažil kontaktovať Hlubockého. Hlubocký vtedy Kýšku ubezpečil, že nič nevyzradí.⁵⁵ Rodina Hlubockých i Kýška spomínajú, že gestapo sa objavilo až o týždeň, 23. decembra 1944. Vtedy už vedeli, že Kirchhoff je americký letec a prišli hľadať jeho padák a odev. Márne, pretože tieto boli schované v Súši.⁵⁶ Hlubocký ani v tento deň nebol doma, takže dostal ultimátum, aby sa dostavil na stanicu gestapa v Novom Meste nad Váhom do 12. hodiny nasledujúceho dňa.⁵⁷ Mal doplniť niektoré informácie a potom ho mali pustiť. Pretože sa obával prenasledovania rodiny, ak by ušiel, odišiel do Nového Mesta nad Váhom dobrovoľne. Počítal, s tým, že v najhoršom prípade ho pošlú do koncentračného tábora. S vidinou blízkeho konca vojny si trúfal prežiť.⁵⁸

O aktívnu akciu (medzi 24. – 29. decembrom 1944?) sa pokúsil P. Haruštiak. Prerezal mreže na väzení v Novom Meste nad Váhom, no mimo siedmich partizánov tu nikoho od Hlubockých nenašiel, pretože ich už stihli odviezť do väzenia v Trenčíne.⁵⁹ Zdá sa, že práve o tomto pokuse vypovedajú (avšak mylne s pozitívnym výsledkom) autentické americké pramene.⁶⁰ Lokalitu v Trenčíne predstavoval štáb gestapa, teda sídlo veliteľstva pohotovostnej jednotky nemeckej 13. bezpečnostnej služby (Einsatzkomando SD), väzni boli

⁵² List M. Kýšku.

⁵³ List M. Kýšku.

⁵⁴ SÚPKOVÁ – MARTÁK, ref. 19, s. 52; pozri poznámku č. 23

⁵⁵ List M. Kýšku, rovnako *Výpoveď M. Kýšku*, s. 275.

⁵⁶ „Padák a letcov oblek bol v našej stodole pod slamou až do konca vojny.“ *Výpoveď M. Kýšku*, s. 275.

⁵⁷ V tomto bode tušíť rozpor: ak dostal už skôr predvolanie (informácia M. Kýšku), určite i s časovým údajom. Bolo treba jeho ústne opakovanie 23. 12. 1944? Alebo bol ústne iba načrtnutý presný (skorší) časový údaj dostavenia sa? Bolo by možné, že gestapo a Hlinkova garda týždeň čakali, než by sa snažili vypočítať otca rodiny, či jej členov k otázke ukrývania či O. Chorváta či neznámeho „hluchonemého“? Kedy zistili, že ide o amerického letca? Identifikácia podľa prsteňa letca USAAF logicky smeruje hneď k prvému dňu zadržania, osobnej prehliadke a výsluchu.

⁵⁸ VARSÍK, ref. 1, s. 268.

⁵⁹ KAŠŠÁK – HRODEGH, ref. 2, s. 201. Porovnaj svedectvo G. Gavača, poznámka č. 37. P. Haruštiak si zrejme uvedomoval svoj podiel zodpovednosti, keďže inicioval presun Kirchhoffa k Hlubockým.

⁶⁰ Pozri texty k poznámkam č. 20 a 21. Ide však zrejme o kontamináciu. Pozri aj text k poznámke č. 12.

držaní vo väzení Okresného súdu.⁶¹ Na útok na takúto lokáciu sa nedalo ani pomyslieť. Zaujímavú informáciu o pobyte trojice vo väzení poskytol rodine Hlubočkých Ľudovít Hrnčiar. Ten bol väznený v Trenčíne vyše troch mesiacov a jeho cela bola v blízkosti cely trojice. Keďže poznal Chorváta, pokúsil sa s ním stretnúť a pri tej príležitosti spoznal aj jeho spoluväzňov. Podľa neho ich pobyt vo väzení trval iba tri hodiny a priamo predchádzal poprave. Jeho svedectvo by tak bolo datované dňom 28. decembra 1944,⁶² a znamená, že presun do Trenčína bol pomerne rýchly a jeho dôvodom bola prakticky iba príprava na popravu.

Všetkých troch zajatých vypočúvali a mučili zrejme už v Novom Meste nad Váhom a potom aj v Trenčíne. Aj podľa ďalších akcií je zrejme, že nič neprezradili. V prípade Kirchhoffa nevedeli o koho ide, prezradiť ho mal prsteň letca USAAF.⁶³ Podľa svedectva R. Vrba vieme, že zbraň nenosil. V prípade problémov a zajatia sa zrejme spoliehal na štatút vojnového zajatca (POW) – na „*práva amerického vojaka v zajatí*“.⁶⁴ V tomto prípade sa mu však vypomstilo civilné oblečenie, ktoré používal. O tomto dôvode popravy hovorí aj neúplná správa Casualty Report.⁶⁵ Podľa podobných príkladov však možno vidieť, že nemecké brachiálne a vojenské zložky vždy nekonali tak tvrdo. Kirchhoffovi zrejme priťažila skutočnosť možnej spolupráce so slovenským partizánskym hnutím, ako naznačuje Casualty Interrogation Report.⁶⁶ Svoje zohrala aj nervozita nemeckých a slovenských zložiek spojená s pohybom Červenej armády v tomto období. Podľa slovenských úradov bol Kirchhoff

⁶¹ Dnes budova Štatistického úradu SR, ulica Kniežata Pribinu, č. 28 a budova Krajského súdu, Námestie sv. Anny, č. 28.

⁶² Ľ. Hrnčiar spomínal: „*Zatvoreni boli vo väznici na druhom poschodi v malej cele, presne oproti mojej. Na chodbe mávali službu vždy dvaja: gestapák a gardista. V ten deň bol nejaký desiatnik. Keď ich viedli hore schodmi, gardista „náhodou“ nechal poodchýlené dvere na mojej cele, a tak mi umožnil, aby som ich zazrel. Prvý kráčal gestapák s automatom, za ním nižší, územčistý muž stredného veku v slovenskej košeli s modrým krížikovým vyšívaným vzorom. Vtedy som ho nepoznal, dnes viem, že to bol učiteľ Hlubočký. Za nimi kráčal vyšší červenovlasý muž, tiež stredného veku. V ňom som spoznal učiteľa Chorváta. Nevidel som ho už roky. [...] Kráčal dosť ťažko, akosi ťarbavo. Za nimi išiel pekný vysoký muž, letec James Kirchhoff. Sprievod uzatváral gestapák s automatom. Videl som ako ich odovzdali dozorcovi a ich celu zamkli. Obidvaja Nemci odišli a za chvíľu aj službukonajúci gestapák – Nemec. Vtedy prišiel gardista, že mi zamkne celu. Poprosil som ho, aby s nimi aj mňa poslal na chodbu čistiť zemiaky. Veľmi som však nedúfal, lebo ľudí zo samoväzby gestapáci nikdy na žiadnu prácu nepúšťali. Stalo sa však, čo som nečakal. Pustil ma, bolo to prvý i posledný raz. Stal si ku schodištu a čakal, kým sa jeho spoločník, gestapák, vráti. Keď ma Chorvát zazrel, hneď ma obajl a zoznámil so svojimi dvoma spoločníkmi. Letec sa spýtal, či nemám cigaretu. Vytiahol som z vrečka tri. Prijal ich s radosťou. Ja som dostával tajne cez jedného dozorcov od priateľa, sudcu Sama Zamboja, denne tri kusy, ale bol som slabý fajčiar. Chorvát mi pri čistení zemiakov narýchlo porozprával, za čo je vo väzení. Obed býval zavčasu. Aj v ten deň sme ho odbavili jednoducho a rýchlo. Ani neviem, čo im dali na obed, ale podľa štrkotania kľúčov, otvárania a zatvárania ich cely a odchodu všetkých som usúdil, že ich už berú ďalej. Myslel som si, že ich berú do nejakého tábora. Bola to ich posledná cesta. Celý ich pobyt vo väzení gestapa trval tri hodiny.*“ Citované podľa VARSÍK, ref. 1, s. 272-273.

⁶³ List M. Kýšku.

⁶⁴ Pozri text k poznámke č. 36.

⁶⁵ Pozri poznámku č. 20.

⁶⁶ Pozri poznámku č. 21.

na územie Slovenska nasadený za účelom sabotáže. Kvôli propagande a zrejme aj jeho mlčaniu pri výsluchu tak nebola uvedená skutočnosť, že bol iba nedobrovoľným „hostom“ na území Slovenska v súvislosti s haváriou jeho lietadla.⁶⁷ Všetci traja väzni boli nakoniec popravení (pravdepodobne zastrelením⁶⁸) na trenčianskej Brezine a uložení do jedného z masových hrobov.⁶⁹ Všeobecne udávaný dátum popravy je 28. decembra 1944 (štvrtok), ktorý je i na úmrtnom liste Kirchhoffa. Podľa dobového oznamu slovenských orgánov boli O. Chorvát a S. Hlubocký popravení 29. decembra 1944 (!) a to z dôvodu ukrývania nepriateľského vojaka.⁷⁰ Išlo o exemplárny trest s dosahom na obyvateľstvo, pretože bolo zrejme, že u Hlubockých nešlo o prvé miesto pobytu letca; rovnako „chýbali“ zvyšní členovia posádky lietadla. Zrejme preto bola ako dôvod popravy Chorváta uvedená práve ilegálna pomoc, hoci pôvodné udanie (dôvod zadržania) zrejme smerovalo proti nemu ako partizánovi.⁷¹

„Po sviatkoch“ – 29. decembra 1944 chcela svojho muža, brata i letca navštíviť B. Hlubocká. V Novom Meste nad Váhom sa dozvedela, že všetkých previezli do Trenčína, kam sa teda vydala s oblečením a jedlom. Na gestape ju privítali krikom, kufre však nakoniec zobrali s tým, že ich za väzňami pošlú do tábora. V tom čase však už boli väzni niekoľko

⁶⁷ Pozri poznámku č. 70.

⁶⁸ Porovnaj poznámku č. 20.

⁶⁹ Nepodarilo sa nám určiť presné miesto konkrétneho hromadného hrobu. V lokalite Dušova dolina, Vápenice a Široké bolo objavených a exhumovaných sedem hrobov (6 masových, jeden samostatný), v ktorých bolo nájdených 69 obetí, z toho 65 mužov a 4 ženy. Všetci boli bosí, nahí alebo len nepatrne oblečení a ich telá niesli stopy po mučení. Zastrelených ranou do tyla bolo 61 mužov a 3 ženy; dvaja muži boli usmrtení, dvaja muži a jedna žena mali rozbité lebky. *Masové hroby a cintorín obetí na Brezine*. [online] Dostupné na internete: <http://www.klubvtn.info/info_20a.htm> Mená obetí pozri *Kto je pochovaný na cintoríne v lesoparku na Brezine*. [online] Dostupné na internete: <http://www.klubvtn.info/info_20b.htm>

⁷⁰ „Oznámenie. Dnes boli odsúdení k smrti Andrej Chorvat (34 ročný) a Stanislav Hlubocký (36 ročný) obaja zo Starej Turej. Rozsudok bol po vyhlásení ihneď vykonaný. Odôvodnenie. Menovaní zločinci sú vinní, že podporovali nepriateľa. Ukrývali dlhšiu dobu parašutistu, ktorý bol dosadený na Slovensko na vykonávanie sabotážnych činov a zaopatrili ho civilnými šatmi, hoci vedeli o osobe a jej zločineckom príkaze. Páchatelia vedome podporovali ozbrojeného nepriateľa Slovenského štátu a tým ohrozovali bezpečnosť štátu a nemecko-slovenské spojenectvo. Ich zločin mohol byť odčinený len smrťou. Upozornenie. V budúcnosti každý, kto ukrýva alebo podporuje parašutistov alebo banditov, sa potresce taktiež smrťou. Nové Mesto n. Váh., dňa 29. XII. 1944. Dr. Starinský v. r. okresný náčelník.“ *Oznámenie*. (fotokópia) In [FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ], ref. 29. Lubina/ Vojny/ Americkí letci/ James Kirchhoff; VARSÍK, ref. 1, s. 240n, prepis, s. 268-269. Nie je zrejme, či evidentne exemplárna poprava znamenala nejaký obrat k správaniu sa k zajatým zahraničným letcom resp. výsadbárom. Posun v dátume popravy možno vysvetliť tak, že gestapo konalo a až druhotne upozornilo slovenskú stranu. Pritom v Trenčíne konalo v súčinnosti s 52. pohotovostným oddielom Hlinkovej gardy. Veliteľom exekutívnej jednotky bol SS-hauptsturmführer Paul Streit a priamo na vraždení sa zúčastňoval aj SS-scharführer Maximilian Bayer i SS-scharführer Joseph Dranger. Za celú akciu bol zodpovedný SS-untersturmführer Joseph Juritsch, šéf 4. oddelenia EK SD 13, ktoré malo na starosti vyšetrovanie, teda gestapa. HALAJ, ref. 18, s. 91-92.

⁷¹ Porovnaj informácie tzv. situačnej správy obecného úradu na Starej Turej z druhej polovice decembra 1944: „*Situácia nezmenená, pohnutá. Gestapom a Hlinkovou gardou boli zaistení: 1. Ondrej Chorvát, učiteľ v. v., ktorý bol údajne partizánom, 2. Stanislav Hlubocký, odborný učiteľ štátnej meštianskej školy, ktorý skrýval horemenovaného, a okrem toho v jeho byte našli jedného amerického letca...*“ Citované podľa VARSÍK, ref. 1, s. 271-272.

hodín po smrti.⁷² Otázne je nakoľko s touto dezinformáciou súvisí „oficiálny“ dátum popravy podľa slovenského verejného oznámenia.⁷³

Po vojne, 25. mája 1945, pri exhumácii masového hrobu identifikovali pozostatky Kirchoffa a ďalších obetí.⁷⁴ Podľa svedectva Kýšku sa to podarilo aj podľa darovanej vyšívanej košeli.⁷⁵ Pohreb J. M. Kirchoffa, O. Chorváta a S. Hlubockého sa konal 27. mája 1945 na Starej Turej.⁷⁶ Všetci boli pochovaní vedľa seba, na miestnom cintoríne, v blízkosti „Husitskej veže“.⁷⁷ Asi o rok, 30. októbra 1946 bolo telo Kirchoffa vyzdvihnuté a prevezené do USA.⁷⁸ Kirchoff dostal in memoriam aj nasledujúce vojenské vyznamenania: Air Medal, Purple Heart, European-African-Middle Eastern Campaign Medal a dodatočne Prisoner of War Medal.⁷⁹ P. Haruštiak poslal rodine i leteckú kombinézu a padák.⁸⁰

Sumár výsledkov doterajšieho bádania nie je možné považovať za konečný. Je zrejme, že existujú ešte ďalšie dokumenty, ktoré by mohli vnieť ďalšie svetlo do sledovaného príbehu. Nakoľko sa podarí mozaiku ďalej poskladať, tak zostáva na budúcnosť.

⁷² VARSÍK, ref. 1, s. 268.

⁷³ Pozri poznámku č. 70.

⁷⁴ KAŠŠÁK – HRODEGH, ref. 2, s. 201.

⁷⁵ List M. Kýšku.

⁷⁶ Fotografie z pohrebu (vystavené rakvy, sprievod, kňazi nad hrobom) pozri v [FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ], ref. 40. /Lubina/ Vojny/ Americkí letci/ James Kirchoff.

⁷⁷ Dodnes sa tu nachádza kenotaf J. M. Kirchoffa ako aj dvojhrob S. Hlubockého a O. Chorváta. Pozri napr. [online] Dostupné na internete: <<http://www.vets.cz/vpm/19322-kenotaf-j-h-kirchoff/>>

⁷⁸ KAŠŠÁK – HRODEGH, ref. 2, s. 201. Pochovaný je na Mount Hope Cemetery v Maquokete, Jackson County, Iowa, USA. Pozri napr. James M. Kirchoff. [online] Dostupné na internete: <<http://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=24716459>>

⁷⁹ James Kirchoff. [online] Dostupné na internete: <http://www.459bg.org/kirchoff_james_k6720_459bg.cfm> Bližšie o vyznamenaniach vo všeobecnosti: *Military awards of World War II*. [online] Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Military_awards_of_World_War_II> a *Prisoner of War Medal*. [online] Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Prisoner_of_War_Medal>

⁸⁰ FRAŇOVÁ – HRABOVSKÁ, ref. 28, s. 81.

Príloha – Výpovede Martina Kýšku k prípadu Jamesa Morse Kirchhoffa

I. Výpoved' Martina Kýšku k prípadu Jamesa M. Kirchhoffa pre M. Varsika [80. roky 20. st.]

[...] Samozrejme, že sa pamätám na Kirchhoffa, býval u nás asi dva týždne. Pravdu vám poviem, všetci sme mali strach, keď sme sa dopočuli, že ich vzali a že o týždeň prišli k Hlubockým zas a hľadali letcov oblek a padák. Vtedy vzali pána učiteľa Hlubockého. Je pravda, povedal mi, nebojte sa, Martinko, neprezradím, že letec prišiel od vás, ale to viete, nevedeli sme či vydrží. A vidíte, krivdil som mu, vydržal, on tam zostal a my sme tu. Padák a letcov oblek bol v našej stodole pod slamou až do konca vojny.

U nás bolo Kirchhoffovi dobre. Rád sa prizeral, ako sme vyrezávali varechy. Veľmi sa mu páčili aj naše výšivky, viete, ja vyšívam, usmieva sa Martin Kýška, dostal som aj niekoľko ocenení, teda veľmi sa mu páčili naše vyšívané košele, tak som mu jednu dal. V nej je aj vyfotografovaný, v nej ho asi aj zastrelili.

Či mám tú fotografiu? Vstane, podíde k sekretáru, vyberie veľký album, chvíľu v ňom listuje, potom vyberá dva obrázky. Pozerám na dvoch mužov. Ten menší som ja, vysvetľuje, a toto je Kirchhoff. Nie je to dobrý obrázok, mal som len taký obyčajný starý aparát, už ani neviem, kto nás fotografoval.

Po dvoch týždňoch prišiel pokyn, že Kirchhoff má odísť do Starej Turej. Myslel som si, že najlepšie by bolo, keby odišiel medzi partizánov. Ale ani u nás nebolo zle. Súš je posledná kopianica pod horami. Nemci k nám nechodili, báli sa. Pri Hlubockých vraj bývala nejaká pani, ktorá vedela po anglicky a James sa tešil, že sa s ňou porozpráva. Čo sme my s ním mohli, keď on po slovensky vedel akurát, daj mi chleba, daj mi vody, dobrý deň, dobrú noc a ešte desať či pätnásť slov. Rozkaz bol rozkaz, splniť ho bolo treba. Ja som ho nedoviedol, nemohol som ho teda zdržiavať. [...]

Teda ako hovorím, pokračuje Martin Kýška, prišiel príkaz, splnil som ho. Kirchhoff medzitým dostal falošnú legitimáciu na meno Ján Kulich. Pripravili mu ju na Starej Turej na obecnom úrade, nejaká Iľušáková. Ja som išiel vpredu, on za mnou na druhej strane cesty. Keby niečo, bol hluchonemý, v papieroch to mal potvrdené. Najťažšie bolo okolo starobinca a mestskej strážnice. Tam boli nemecké hliadky, ale prešli sme bez problémov až k Hlubockým. Viac som ho nevidel. Taký mladý, pekný človek to bol...

II. List Martina Kýšku s manželkou Billovi Clintonovi [1994]

Martin KÝŠKA, 916 12 LUBINA č. 42, Slovensko

Váž pán Clinton prezident USA¹

prosím prepáčte mi moju² smelosť a odvahu Vám písať. Chcem však ~~však~~ uviesť ako ešte žijúci živý svedok na svetlo pravdu o udalosti zostreleného letca JAMES KIRCHHOFF v II. svetovej vojne roku 1944. Dôvod je ten, že v posledných rokoch mnoho ľudí už bolo za mnou pre informácie o udalostiach, ktoré prebiehali následne po zostrelení. Aj fotografie, ktoré som robil aj uschovával,³ keď som Pána KIRCHHOFF ukrýval si vypýtali a ani ich dodnes nevrátili, a informácie sa poprekrúcali. Mám podozrenie, že zámerne. Utvrdilo ma to

¹ Bill Clinton –William Jefferson Clinton (1946 –) bol prezidentom USA v rokoch 1993 – 2001.

Opravený preklep „Clintonm“

² Opravený preklep, pôvodne „mojú“

³ Opravený preklep, pôvodne „uschovával“

vtedy, keď v mojej obci Lubinej,⁴ kde bývam sa konali výročné oslavy za prítomnosti pána veľvyslanca Theodore Emery Russell.⁵ Dávali sa rôzne vyznamenania /aj 40 ročným občanom/, ktorí s tými krutými a nebezpečnými časmi nemali nič spoločné a o mne ani pán veľvyslanec nevedel. Keď som sa k nemu dostal, vďaka človekovi, ktorý ma prišiel na tieto oslavy upozorniť a zavolať až pred ukončením na Staru Turu.⁶

Teraz v krátkosti môj opis udalosti, ktoré mám ešte v živej pamäti. Koncom roku 1944 a mal som 27 rokov, býval som v obci Súš⁷ pri Starej Turej, ktorá je v horách na hranici Slovensko a Morava-Čechy. Pri obci Kostolné⁸ zo zostrelého lietadla zoskočil JAMES⁹ KIRCHHOFF ako prvý. Ostatní 5 členovia posádky zoskočili ďalej pri Myjave¹⁰ a boli ukrytí na evanjelickej fare a prežili. Pána KIRCHHOFF našiel učiteľ obce, ale odtiaľ bol prevedený partizánom Pavlom Haruštíakom do Podkozinciev¹¹ a ja som preniesol a ukryl padák a šaty letca. Krátko nato však prišiel znovu za mnou aby som previedol z Podkozinciev¹² pána KIRCHHOFF a ukryl. Ukrýval som ho v komore asi 3 týždne. Páčilo sa mu u mňa, bol spokojný a už ovládal aj niektoré slová po slovensky a aj posunkami sme si rozumeli a cítil sa v bezpečí. Potom však prišiel za mnou znova partizán Haruštíak, že mám pána KIRCHHOFF previesť na Staru Turu k učiteľovi Hlubockému, že oni ho ukryjú a, že je tam aj partizán pán Chorvát, brat pani Hlubockej. Zdalo sa mi to dosť nebezpečné rozhodnutie, keďže boli tam malé i školopovinné deti, ktoré ťažko vedia niečo utajiť. Taktiež som sa dozvedel, že Nemci hľadajú partizánov a skôr sa robili razie v meste a do hôr sa neodvážili. Ale urobil som to tak ako znel príkaz. Páni¹³ KIRCHHOFF bola vystavená legitimácia na falošné meno¹⁴ a že je hluchonemý. Obliekol som ho do mojich šiat a košele, ktorú som sám vyšival a urobil som pár fotiek, ako by som bol tuším, že to bude jediný a posledný záber z jeho života. Veľmi nerád odchádzal, v očiach mal akoby strach a neistotu, že kde ide,¹⁵ ale dôveroval mi, že ho vediem do bezpečia. Ja som však nemohol nič robiť, len splniť príkaz. Boli sme¹⁶ dohodnutí, že keď nás zastavia strážne Nemcov,¹⁷ ja budem reagovať, on pôjde ďalej ako hluchonemý a ja poviem, že je to môj príbuzný a že nepočuje. Modlil som sa za bezpečnú cestu, pretože sme mali prejsť cez tri nemecké strážne, a vďaka Bohu šťastlivo sme sa dostali až na určené miesto k rodine Hlubockých v Starej Turej. U Hlubockých bol ani nie 2 týždne, mám za to, že to bolo prezradenie, keďže Nemci prišli na isto, že je tam partizán Chorvát,¹⁸ ale tam našli aj pána KIRCHHOFF. Boli spolu v izbe, nevedeli,¹⁹ kto to je, až pri výsluchu v Novom Meste²⁰ našli pri ňom prsteň letca USA. Na tretí deň prišlo predvolanie k výsluchu na gestapo do Nového Mesta aj pre učiteľa Hlubockého²¹ s tým, že ak sa nedostaví,²² vystreliajú celú

⁴ Správne „Lubiny“. Lubina, okres Nové Mesto nad Váhom.

⁵ Theodore Emery Russell (1936 –), americký veľvyslanec v Slovenskej republike v rokoch 1993 – 1996.

⁶ Správne „Starú Turú“. Stará Turá, okres Nové Mesto nad Váhom, západne od obce Lubina.

⁷ Súš, okres Nové mesto nad Váhom, severne od Starej Turej.

⁸ Kostolné, okres Myjava.

⁹ Opravený preklep „JAMESS“

¹⁰ Myjava, okres Myjava.

¹¹ Podkozince, časť obce Lubina, zhruba severne od centra obce.

¹² Správne „Podkozinciev“.

¹³ Správne „Pánovi“

¹⁴ Opravený preklep, pôvodne „Hluboského“

¹⁵ Doplňená čiarka.

¹⁶ Potiaľto text na prvej strane, zvyšok na druhej strane, označenej v záhlaví - 2 -.

¹⁷ Opravený preklep, pôvodne „Nemcov“; doplnená čiarka.

¹⁸ Doplňená čiarka. Ondrej Chorvát (1910 – 1944)

¹⁹ Doplňená čiarka.

²⁰ Nové Mesto nad Váhom, okres Nové Mesto nad Váhom, Trenčiansky kraj.

²¹ Stanislav Hlubocký (1908 – 1944)

²² Doplňená čiarka.

rodinu. Pred odchodom som sa stretol v kostole s pánom Hlubockým, kde mi oznámil, že musí ísť na gestapo k výsluchu ale, aby som sa ja nebál, že keď ho budú aj na kúsky rezať, mňa neprezradí.

Všetkých troch veľmi mučili,²³ lebo chceli vedieť mená aj ďalších osôb, ktoré sa podieľali na záchrane a ukrývaní pána KIRCHHOFF, kto ho ako zostreleného ukrýval a doviedol k rodine Hlubockých. Oni nikoho neprezradili a statočne zapierali. Previezli ich na štáb gestapa do Trenčína, kde ich zase strašne a kruto mučili a po troch dňoch popravili.

Keď ich po skončení vojny v r. 1945 zo spoločného hrobu vykopali, poznali KIRCHHOFFA po mojej krojovanej košeli, ktorú som mu daroval pri lúčení sa. Doviezli ich na Starú Turú, kde boli riadne pochovaní a pri obrade bol vystavený aj padák a oblek, ktoré som mal ukryté.

Bola to hrozná tragédia i pre rodinu Hlubockých, kde boli deti. Ja som sa cítil zaviazaný a vďačný za to, že mňa nikto neprezradil a preto som doviedol k rodine Hlubockých svoju manželku na opatrovanie detí a pomoc v rodine. Nemali sme ešte deti, neskôr otehotnela a tak celých 9 mesiacov deň a noc varila, upratovala a prala len za stravu na 8 člennú ~~novú~~ rodinu. Ja som, za manželkou dochádzal len na nedeľu. Manželka potom musela odísť ďaleko k svojej chorej mame, kde aj porodila. Nežiadal a ani nečakal som nič za tú službu u Hlubockých, i keď manželka videla ako boli podporovaní, čo im posielala UNRA aj rodina z USA, a ako v hojnosti žili a biedu nepoznali. Najviac ma mrzí, šírená nepravdivá informácia a klamstvo, že nie ja som ukrýval a prevádzal pána KIRCHHOFF, ale môj starší brat, ktorý ho ani nevidel a ten je už dávno mrtvý. Toto šíri najstaršia dcéra Stanislava Hlubockých. A myslím si, že to je aj dôvod, prečo ma zatajujú. Ja Vám v prílohe zasielam aj kópiu jednej z fotiek, ktorá mi ostala.²⁴ Píšem to len preto, aby sa hovorilo pravdivo. Ešte rás sa ospravedlňujem, od srdca pozdravujem a prajem Vám hojného Božieho požehnania v spravodlivom vládnutí.²⁵

Martin Kýška

s manželkou Elenou

Edičná poznámka

I. Celý text je doslovne prevzatý z publikácie VARSÍK, Milan. *Nepokorená Javorina*. Bratislava : Pravda, 1982, s. 275-277. Uvádžame ho tu v kompaktnej podobe, pretože predstavuje skoršiu a mierne odlišnú podobu výpovede, tak ako ju zaznamenal Milan Varsík pravdepodobne na začiatku 80. rokov 20. storočia. Podoba je ovplyvnená formou historickej reportáže.

II. Zdrojový dokument tejto edície je fotokópia pôvodného listu. Nie je preto možné zistiť, či sa pôvodný list v rozsahu dvoch strán nachádzal fyzicky na dvoch, alebo iba jednom liste papiera. Išlo o strojopis, treba preto predpokladať, že išlo už o „čistý“ prepis konceptu listu. Je pravdepodobné, že aj v tomto prípade išlo o pracovný text určený na preklad do anglického jazyka.

²³ Doplnená čiarka.

²⁴ Pozri štúdiu, poznámka č. 41.

²⁵ Opravený preklep „vládnutí“.

Predložený text dokumentu uvádzame v pôvodnej podobe, kvôli zachovaniu nárečových, lokálnych a osobných zvláštností v pravopise a štylistike. Jedinými zásahmi sú tak opravy evidentných preklepov a doplnenie čiarok. Na obe skutočnosti exaktne odkazujeme v editorom pridanom poznámkovom aparáte textu. V texte sme ponechali aj nepočítané pôvodné opravy, teda slová, ktoré boli v strojopise preškrtnuté znakmi „x“.

List predstavuje subjektívnu výpoveď Martina Kýšku, ktorá je pomerne neskorou verziou jeho rozprávania. Je pravdepodobné, že si pamätal viac, no stručný formát listu túto výpoveď okresal. Napriek tomu sú cenné najmä údaje o jeho podiele na ukrývaní J. M. Kirchhoffa na lubinských a staroturanských kopaniciach, teda informácie z prvej ruky. Ďalšie informácie Kýška mohol získať iba z druhej ruky, resp. boli plodom úvah o udalostiach.

Tale of F/O James M. Kirchhoff through the Prism of Martin Kýška

This study focused on the tale of F/O James Morse Kirchhoff, the air crew member of US heavy bomber which crashed on the territory of Slovakia in November 1944 during WW2. We summarized all known and available information and brought a new authentic statement of Martin Kýška, enclosed in addendum. After Kirchhoff bailed out of the plane on fire, he was retrieved by Pavel Haruštiak, who sheltered him in Podkozince, the part of Lubina. Afterwards Haruštiak moved him to Súš, the part of Stará Turá, where he was harbored in the family of Martin Kýška. Then Haruštiak ordered Kýška to move Kirchhoff in the town Stará Turá with the family of Stanislav Hlubocký. However, the shelter was uncovered and Kirchhoff and another refugee, Ondrej Chorvát were captured by the Gestapo. Later on, Hlubocký was detained too. Haruštiak broke in the prison in Nové Mesto nad Váhom, but prisoners had already been transported to Trenčín. There they were shot and buried in a mass grave. When the WW2 ended, their remains were buried in the Stará Turá cemetery. The body of Kirchhoff was later transported to USA.

Keywords: James Morse Kirchhoff (1924 – 1944), Pavel Haruštiak (1922 – 1951), Stanislav Hlubocký (1908 – 1944), Ondrej Chorvát (1910 – 1944), Martin Kýška (1917 – 1997), 759th Bomb Squadron, 459th Bomb Group, 15th USAAF, Consolidated B-24 Liberator "Gen", WW2, Slovakia, Lubina, Stará Turá

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

PODOLAN, Peter. Príbeh letca F/O Jamesa M. Kirchhoffa očami Martina Kýšku. In *Štúdie z histórie. Historia nova 9*. [online] Bratislava : Stimul, 2015, s. 87-103. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino9.pdf>